

בדין מקוה ומעין

- ח -

הישר חלק השו"ת ס"י מ"ח אות א' ובר"י (תוס' פסחים יז: סוד"ה אלא) ובר"ש (מקואות פ"ה מ"ב) וברא"ש (ה' מקואות סוס"י א') ס"ל דכל דינא דמעין בכ"ש נאמר רק גבי טבילת כלים, אבל מעין לאדם צעי מ' סאה כמו מקוה. [ר"ת הוכיח כן ממש' מקואות (פ"ה מ"ו) דגל שנתלש,¹ ושאר צעלי התוס' הוכיחו מגמ' חגיגה (כב). דארעא חלחולי מחלחלא,² עיי"ש.] ורצנו שמחה (הו' צמרדכי שזעות ריש ס' תשמ"ה) וסיעתו³ פליגי וס"ל דמעין א"ל מ' סאה זין לטבילת אדם וזין להטבילת כלים, וכפשוטו מתני' דמעין כשר בכ"ש לעולם. והמחלוקת הב' היא בהגדרת כ"ש, דברא"ש (שם,⁴ ובתשו' כלל ל' ס' ד' ד"ה מי) והתוס' שאנן (עדיות

תנן צריש מקואות (פ"ה מ"ז, וכן נמי בפ"ה מ"ג) דאע"ג דהבא ליטבר יכול לטבול או במקוה או במעין, מ"מ חלוקים הם זה מזה בפרטי דיני הכשר. ושם נזכרו ב' חילוקים זין הכשר מקוה להכשר מעין. הא', דמקוה צעי שיעור מ' סאה ומעין כשר בכל שהוא, והב', דמקוה מטהר רק באשזרון [היינו, כשהמים עומדים במקום א'] ואילו מעין מטהר בזוחלין.

שיעורי מקוה ומעין

והנה, למרות מאי דתנינן דמעין כשר בכל שהוא, וכנ"ל, מלינו בראשונים ב' מחלוקות בדבר. א', נחלקו אי מעין כל שהוא מהני אף לאדם. ר"ת (ס'

- 1 ועי' תוי"ט שמה (ד"ה וכו') ובמעדני יו"ט (כל' מקואות סוס"י א' אות ז') שנתכוון להוכחת ר"ת. ונכנראה דלא היה ס' הישר תחת ידו, ועל כן תמה שם על שלא קדמוהו הראשונים בראיה זו. ולקמן בסוף המאמר נחזור לדון טפי בזכותה זו.
- 2 [כלו', דהמים זכים בתוך האדמה. והבינו בר"י ודעימייה דמליאות זו ישנה רק גבי מעין. והרי צאותה גמ' הזכירו נמי שיעור, ומזה חזי' דאיכא שיעור אף גבי מעין, והיינו מ' סאה לטבילת אדם. ועי' צביאור הגר"א (יו"ד ס' ר"א ס"ק ו') שסתר ראייה זו מכח מש"כ חכמי הטבע דמליאות דחלחולי מחלחלא ישנה גם צבור של מי גשמים, ושפיר י"ל דבהא איירי שמעתיין ולא במעין. ויעי' צעור המים (שער ב') שהרש"א כבר תפס כגר"א. וכן נמי לידד רצנו דוד בפסחים (יז: סוד"ה ואע"פ). ויש להעיר ע"ז דהגר"א העדיף ספרי הטבע מעל דברי הראשונים לענין קביעת הטבע.]
- 3 במשך המאמר נביא עוד כמה מחכמי ספרד דג"כ ס"ל הכי.
- 4 ונאף דהדברי חמודות שמה (ס"ק י"א) פקפק ע"ז מכה תשובה אחרת (כלל ל"א סוס"י י"א), הרי ועי"ש שכלל ל"א דברא"ש לא הזכיר כ"ש ממש כלל אלא הכי כתב וז"ל, אי אפשר שיטארו אותם הגידים בלא מים כלל, וכיון שיש בהם קלת מים יש עליהם תורת מעין, עכ"ל הרא"ש. ולכאורה שפיר יש לפרש דקאמר דמסתמא ישאר רביעית זין הכל בגידי האדמה. אלא מהא לא תידוק, ושז שפיר יש לקצוע דעת הרא"ש עפ"י מש"כ במק"א.]

ציאור במחלוקת אי נהרא מכיפיה מיצרך

אך השתא דאתאי הא תשובה (כלל ל"א) לידן נימא צב מילתא, דאמנא נראה להורות הימנה לענין אחר. הנה בשבת (סב:) נחלקו זדין טבילה בנהרות בשעת הגשמים או הפשרת שלגים. רב אסר משום דצאותו זמן הא מתרבה הנהר מאותם המים, וכיון דרובו מי גשמים אינו כשר אלא באשזרון (ובדעתן פ"ה מ"ז, ופ"ה מ"ג). ואי' עלה דפליגא דשמואל, דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיצרך, פ"י דממקורו ומנציעתו מיתברך ולא ממי גשמים. וז"ע וכי נחלקו האמוראים על המליאות, אי רוב גידול המים צאותה תקופה הוא ממי גשמים או ממקור המים.

ונראה ליישב עפ"י תשובת הרא"ש הנ"ל, דהנה הקשו בתוס' שמה (ריש ד"ה דאמר) אשמואל לחוד, איך יעלה על הדעת לומר דגידול הנהר צאותן הימים אינו מחמת הגשם או השלג. ועמד הרא"ש ע"ז בתשובה הנ"ל וז"ל, כשהוא זמן שרץ וחוס הנהרות מתמעטין כי מצוה הנהר ומקורו מתיבש וכו' וכשירדו גשמים ואויר העולם מתחלחל ונעשה רעוב גם מקור הנהר ותולאות מימיו מקבלין שפע, וכו'. והנראה בכוונת הרא"ש, דחלק מן הגשמים היוורדים נופלים להדיא על פני הנהר ודינם כמי גשמים, אבל חלקם יורדים על פני הארץ ונבלעין שמה ואח"כ יתחילו להתפשט מלתחת לארץ, וברצות הימים יגיעו עד מקור המעין, וע"י ההילוך הזה בתוך הקרקע כבר נהפך דינם להיות כמים הצאים מן הקרקע.

ולפי"ז יש ליישב גם משה"ק למעלה, ד"ל דרב נמי מודה להך מליאות, אלא דצאמת בכל מי מחזור הגשם לעולם לל"ע כמה לריכין שיטארו באדמה או כמה ילכו מתחת לארץ כדי להפקיע מהם שם מי גשמים, וי"ל דזוכי גופא נקודת מחלוקתם של רב ושמואל

פ"ז מ"ג ד"ה ומעין מטרה) והמרדכי (שם סוס"י תשד"מ) ס"ל דכ"ש היינו רביעית,⁵ ואילו ר' שמחה (שצמרדכי הנ"ל) פירש דכל שהוא ממש קאמר.

ונראה דהני פלוגתא תליין הא בהא, והרא"ש ור' שמחה אזדו כל אר"א לשיטתו.⁶ לפי הרא"ש, הרי מעין ומקוה שוים בשיעורם גבי טבילת כלים, דהלא מדאורייתא גם מקוה סגי לכלים ברביעית, ומעין כ"ש הא ס"ל לרא"ש דהיינו מעין רביעית. ולאדם נמי שוו, דס"ל דמעין לאדם צעי מ' סאה כמו מקוה. ונמצא דמדאורייתא אין חילוק בין מקוה למעין כלל לגבי שיעור, ובאמת דין השיעור תלוי אך ורק בנטבל בלצד, דטבילת אדם צעיה מ' סאה וטבילת כלים סגיה ברביעית. ואילו לפי ר' שמחה, מקוה ומעין חלוקים זמ"ז ביסוד, דכל דינא דשיעור נאמר רק גבי מקוה [ומשתנה אמנם צפרטיו לפי הנטבל, דלכלים סגי ברביעית ולאדם צעי מ' סאה], ואילו מעין לעולם כשר במשהו ממש, בין לכלים ובין לאדם.⁷ (ובאמת דיעויין היטב בלשון הרא"ש והמרדכי ור' שמחה גופייהו, דמשמע טובא כתלייה (הזו). ויונא דלכאורה נחלקו ביסוד דין השיעור, דלפי צעלי התוס' והרא"ש, השיעור הוא מדיני מעשה הטבילה, דטבילת גברא לעולם צעיה שיעור מיוחד וטבילת כלים לעולם צעיה שיעור אחר. ואילו ר' שמחה ס"ל דכל דין השיעור נאמר אך ורק גבי מקוה, ולכאורה חזי מזה דעיקר דין השיעור הוא דין בהכשר החפלא דמקוה.

וצדצרי הרמב"ם מלינו כשיטת ר' שמחה וטפי מיניה. ראשית כל, הרמב"ם סבור כר' שמחה בתרוייהו. עיי' בהל' מקואות (פ"ט ה"ו) בלשון למתני' (פ"א מ"ז) וז"ל המעין אין למימיו שיעור

אפילו כל שהן מטרהו, עכ"ל הרמב"ם. ומזה משמע להדיא דאית ליה כר' שמחה דכ"ש היינו כ"ש ממש ולא רביעית, שלא נאמר דין השיעור אלל מעין כלל. ובקשר לפלוגתא דר' הנ"ל, עיי' בטור (יו"ד ריש סי' ר"א) שהביא דהרמב"ם ס"ל דמעין לאדם נמי הוי ככ"ש, והצ"י הראה מקורו בדיוק לשון הרמב"ם בהל' מקואות (שם), עיי"ש. ולכאורה מצוהר כן בפיהמ"ש (פ"א מ"ז) וז"ל, המעין (והם המים הנוצעים) מטרהו בכל שהוא, ואפילו היה שיעור מועט מי שטבל בו טהר, ע"כ. ומקור שיטת הרמב"ם הזו הוא לכאורה בתוספתא (פ"א ה"ו) אשר הקדים הרמב"ם להביאה בפיהמ"ש שמה לפני כל דבריו על מקוה ומעין. וז"ל התוספתא, כל מקום שאדם טובל שם ידים וכלים טובלין אין אדם טובל אין ידים וכלים טובלין, ע"כ, והיינו דאין חילוק כלל בין אדם לכלים לפי התוספתא, ושפיר ינא לו מכאן דמעין כ"ש לריח להיות כשר אף לאדם כמו שהוא כשר לכלים.⁸

והנראה עוד, דטפי הוליא הרמב"ם מתוספתא זו, דהנה בעלמא נקטי' דמקוה רביעית כשר לכלים מדאורייתא (וכמש"כ בפשיטות לעיל גבי דברי הרא"ש) וכדאי' בפסחים (יז: דרביעית מים חזי להטביל ציה מחטין ולינורות [פירש"י, כלים קטנים], אלא דחז"ל צטלו למקוה רביעית והעמידוהו אמ' סאה אף לכלים וכדאי' בגזיר (לה) דצטלוה רצון לרביעית דמקוה. והן אמת שכך הבינו רש"י בפסחים (ד"ה בקרקע טהורין), תוס' שמה (ד"ה אלא) ובגזיר (ד"ה והא וריש ד"ה צר) ובע"ז (ע"ה: ד"ה מים), ועוד כמה ראשונים.⁹ אולם, המעיין

5 צמי גשמים שנצטלו בקרקע והגיעו במהרה (וכמעט תיכף) אל מקור הנכר, אי הילוך מועט כזה סגי להחשיבם כבר כמים הנוצעים מן הקרקע, או דאכתי שם מי גשמים עליהם.

6 [וכן עיי' ברצנו ירוחם (נכ"ו ח"ה, רכב ע"ד) בשם ר' דוד הכהן. אך עיי' בהערות לטור (סי' ר"א הע' פ*) מה שהעיר היגל יעקב צ"ה].

7 [ואף דתוס' ניזר (לה: סוד"ה בר מהכוא) פליג על תלייה זו (דכתב דמעין לאדם צעי מ' סאה ואח"כ פיי' דמעין כ"ש היינו אפילו פחות מרביעית), נראה דכל שאר הראשונים מיהא יתפסו כתלייה דלהלן. ועיי' מש"כ בזה לקמן בהע' 12].

8 ושוב מלאחי שכבר עמד בגלות עליות למתני' (פ"א מ"ז פיסקא ב' אות ד', הו"ד גם בתועפות ראם מלוב כ"ו ס"ק ל"ג) על תלייה זו. אח"כ הראוני דגם בחיבור לטהרה (כלל א' ס"ק א') עמד על תליית בני פלוגתא דהדדי, ואף עמד אהא דיסוד המחלוקת הוא אי דרשת ה"ב דאך חילק (בין מעין למקוה) דרשה גמורה היא או אסמכתא בעלמא (וכמש"כ לקמן ("הוייה עיי' דבר המק"ט"י)), עיי"ש דברים נעימים.

9 [ומ"מ אין להקשות מכה כך תוספתא על צעלי התוס' המחלקים בין מעין לאדם ומעין לכלים, דעיי' צ"י (יו"ד סוס"י ר"א) שיישג דיי"ל דתוספתא קאי רק לענין שם המעלות הכלליות שנשנו צפ"ק דמכילתין, דמי גבאין ומי תמליות [המעלות הא' והב'] פסולים לאדם ולכלים ולידים ואילו מקוה [המעלה הג'] כשר לכל בני. אבל אין כוונת התוספתא על הפרטי הדינים וצאלו יתכן חילוק בין אדם וכלים. עכתי"ד הצ"י].

9 וצינייהם כר"ש במקואות (פ"א מ"ז ד"ה להטביל), הראב"ד בצעלי הנפש (עמ' קה וקו), הרמב"ן בע"ז (ד"ה הוה אמינא),

בדברי הרמב"ם בה' מקואות¹⁰ יראה השמטה
 מפתיעה, ולגמרי לית ליה הא דמקוה לכלים סגי
 מדאורייתא ברביעית, ולכאורה ס"ל דמקוה שיעורו
 מ' סאה לכלים מדאורייתא כמו לאדם.¹¹ ויולא
 דאית ליה כר' שמחה וטפי מיניה, דענין השיעור
 הוא כל כולו מדיני הכשר החפלא דמקוה, דמקוה
 הכשרו לעולם צמי' סאה (ואינו תלוי כלל צמי' ומה
 נטבל בו), ומעין לעולם א"ל שום שיעור וכשר צכ"ש
 ממש. ומקור שיטה זו הוא בחוספתא הנ"ל שבהיא
 הרמב"ם, וכמשנ"ת לעיל דהתוספתא השנה מעשה
 טבילה גברא ומעשה טבילה כלים, ולכן ל"ל דאין
 השיעור תלוי בחילוק שבין מעשי טבילה אלא בחילוק
 שבין החפלא דמקוה והחפלא דמעין. (ומאידך, בעלי
 התוס' סמכו אמר' וגמ' הנ"ל דשמע' מייניהו
 דמעין לאדם צמי' מ' סאה, ומזה הבינו דין השיעור
 הוא מדיני מעשה הטבילה. וכמשנ"ת.)
 ונראה להלע נפק"מ צדך פלוגתא ע"ד אולי, והיא
 אי מדאורייתא יש להכשיר צור של מ' סאה שאובין

לטבילת אדם ע"י השקה למקוה רביעית, דלרא"ש
 הרי הא דצעי' מ' סאה אינו לתוספת כשרות
 המקוה אלא שיעור צמעה הטבילה, והרי צור
 הטבילה שפיר איכא מ' סאה צעד המעשה. ועי'
 בחי' הגר"ח מפי השמועה (סי' רפ"ט ותי"ט ות"כ)
 שחקר צנידון זה, ושוב מלאתי דצס' צקצי הלאן
 (סי' כ"ט) כבר העמים מו"ח הגר"ל שכטר שליט"א
 את השאלה הזו בצעין חקירתנו הנ"ל.
 עוד ראיתי דצחידושי ר' ראובן עמ"ס מקואות (ריש
 סי' צ' ד"ה הר"ש) הק' כע"ז, דהנה כתב הר"ש
 למקואות (פ"ה מ"צ ד"ה ונמלאו, דאדרבה וכו')
 דמעין כ"ש אינו נפסל ע"י נפילת מים שאובין
 לתוכו, וכדוגמת מקוה שלם של מ' סאה, ולא נפסל
 המעין צהכי אף לטבילת אדם. והק' הגר"ר
 גראזאווסקי, דמאחר שתופס הר"ש צשיטת בעלי
 התוס' דמעין לאדם צמי' מ' סאה, הלא מעין כ"ש
 הוי חסר לגבי טבילת אדם, ואמאי לא יהא נפסל
 צשאובין לגבי טבילת אדם, ול"ע. אבל לפמשנ"ת

הרשב"א צשער המים (ש"א, יא ע"א [צמבד' הרב ריסנר שנדפסה צסו"ס תוכ"צ]; ריש שי"א, מט ע"צ) וצתורת הצית (צ"ז ריש
 ש"ז, ל ע"א), רצנו דוד צפסחים (ד"ה ווא"פ), הרא"ש בה' מקואות (סי' א') וצפי' לגזיר ולמקואות (שס), והמרדכי (סוס"י
 תשד"מ).

10 וצפרט יטוין היטב צריס פ"ד, וצפ"ט ה"ח.

11

צשיטת הרמב"ם המחדשה דמקוה לכלים צמי' מ' סאה מדאורייתא

לא מלאתי צאחרונים מי שיעיר על השמטת הרמב"ם הזו. אולם נראה דצבר הרגיש צה צס' החינוך, דהנה צהגדירו את מלות
 הטבילה לטמאים (ריש מלוה קט"ה), לאחר שהזכיר הא דמקוה שיעורו מ' סאה, בוסיף החינוך וז"ל, וזה השיעור של מ' סאה
 צעי' צמי' מקוה אפילו להטביל צו מחט, לדעת קצת מן המפרשים, ע"כ (ואח"כ המשיך שמה לומר דאילו מעין אין לו שיעור כלל,
 צין לאדם צין לכלים). והמנ"ח שמה (ס"ק צ') הצין דמש"כ החינוך דמחט צמי' מקוה של מ' סאה היינו מדרצנן, ולאחר צצטלו
 מקוה רביעית דאורייתא. אולם פירוש זה ל"ע טובא, חדא דהלא כו"ע מודו דצצה"ז כלים צעו מ' סאה, ואמאי כתב החינוך כבי
 רק לדעת קצת מן המפרשים צלצד. ועו"ק, דהו"ל להציא דינים דרצנן להלן גבי פרטי דיני המנוה, ולא צתחלה צהגדירו את עיקר
 המנוה דאורייתא. אלא נראה דל"ל דס' החינוך איירי בהא דאורייתא, ושפיר קאמר דלדעת קצת מפרשים צלצד, כלים צעו מקוה
 של מ' סאה מדאורייתא, והיינו שיטת הרמב"ם שהשמיט מקוה רביעית לגמרי וכמשנ"ת. [וכיון דכוונת החינוך לטט דעת
 הרמב"ם, שפיר המשיך להציא מיד אח"כ גם הא דמעין לאדם צכ"ש, וכשיטת הרמב"ם].

והנה צאמת יש לתמוך על הרמב"ם מכח צ' הסוגיות (פסחים לה: וזיר יז), אשר לפי שאר הראשונים הן המקור למושג דמקוה
 רביעית מדאורייתא, ולע"ג. והנראה דמגמ' נזיר לק"מ, דצגמ' גופה נזכר רק דאיכא איזשהו דין דאורייתא דרביעית גבי מקוה
 אשר צטלוה חז"ל, אבל לא נתפרש אחיזה דין קאי. ואף דהראשונים שזיינו לעיל (הע' 9) כולם הבינו כרש"י צפסחים דקאי
 אמקוה רביעית לכלים שנז' צגמ' פסחים, מ"מ צמפרש לגזיר שמה (מד"ה והאיכא מקוה, והלאה) הציא כמה פירושים אחרים
 צדין רביעית הנז' צגמ' נזיר. וי"ל דהרמב"ם ס"ל כא' מהפירושים הללו ולכן אין להקשות מידי מגזיר.

וצקשר למקור הראשון שהוא שמעתא דפסחים דרביעית חזי להטביל צו מחטין וליגורות, עי' היטב צר"ח שמה (ד"ה אר"פ,
 וצבהג"ה א' שמה), דהר"ח פליג ארש"י וגרס דמימרא זו צאמת הויה המשך הסוגיא הקודמת, ומימרא זו נאמרה ליישב דברי
 ר"פ שמה אליבא דשמואל דאמר לעיל (טז) דטומאת משקין דאורייתא. וי"ל דהרמב"ם תפס כר"ח וכדרכו צקודש, וענין מקוה
 רביעית לכלים נאמר רק אליבא דשמואל, וכיון דקיי"ל (ה' טומאת אוכלין פ"י ה"ז) כרצ שפיר לא קיי"ל לדינא כהך צינויא,
 ולהכי השמיטה הרמב"ם. [עוד יש ליישב אחרת, דמשמע צר"ח דשמעתין לא איירי צרביעית לחוד כי אס צרביעית המחוצר
 למקוה שלם וכסוגיא דצצחים (כצ) דקדה צו רביעית].

[צדבר גדר השמטה זו יש להעיר עוד, דלא גבי מקוה לחוד [שהוא המעלה הג' שצשש המעלות צפ"ק דמכילתין] הוא דהשמיט
 הרמב"ם שיעור רביעית, דיעוין בה' מקואות (ריש פ"ט) ובה' טומאת אוכלין (ריש פט"ו, ובראצ"ד שמה סוד"ה שאין) דל"ל
 לרמב"ם שיעור רביעית כלל אפי' גבי דיני מי גצאין ומי תמלית [המעלות הא' והב']. ולכאורה היינו דאין לו שום מושג דשיעור
 רביעית כ"א גבי דיני שתייה ומשקה וכיו"צ, אבל לגבי עניני מקואות ס"ל דליכא תורת רביעית כלל.]

ניחא, דשיעור מ' סאה לאדם אינו אלא מדיני הטבילה, אבל המעין כשלעצמו כשר לגמרי אף

בכ"ש, ושפיר אין המעין נפסל בשאובין כלל.¹²

- 3 -

בגדרת מקוה ומעין

לעיל הקדמנו דזמנתי הזכירו ב' חילוקים בין מקוה למעין, הלא המה דין שיעור והכשר צוחלין. והשתא דאתינן למה שנתברר ונתבאר לעיל לפני זעלי התוס' והרא"ש ליתיה לחילוק הא' מדאורייתא, נראה מסתבר להוסיף ולומר כמו"כ בחילוק הב'. עיי' בפיי' הרא"ש לנדרים (מ. סוד"ה אין) וז"ל, מעין לא אימעט מאשצורן [אע"ג דאילו מקוה אינו מטבר צוחלין] וכו' והיינו טעמא, דלשון מקוה משמע אשצורן ולא צוחלין כדכתיב יקוו המים אל מקום אחד, אבל מעין בין זוחל בין עומד במקום אחד נקרא מעין, ע"כ. וכ"כ נמי במרדכי (ריש סי' תשמ"ה¹³), וכבר הובא בן בתוס' הרא"ש לשבת (סב: ד"ה שמא הא') בשם ר"ת. והעולה מתוך הנוסח הזה הוא דאליבייהו ליכא חילוקי דינים כלל בין מקוה למעין, אלא דהתורה הזכירה תנאים כדי להיות מקום טבילה, וכדכתיבי מעין ומקוה, והיינו דלריך להיות או קווי או שמימיו מי מעינות. ומקום דאינו ממני מעינות אלא ממני גשמים, וגם אינו קווי, הרי אין בו אפילו א' מב' תנאי התורה וממילא אינו כשר להיות מקום טבילה. כלומר, לפי שיטת זעלי התוס' איכא רק חדא חלות שם, והיא שם מקום טבילה, והכשרו זעוי א' מב' התנאים הכתובים בקרא. ולפיי"ז שפיר לית לכו חילוק דאורייתא בין מקוה למעין לגבי השיעור (ואין השיעור תלוי אלא בזמנתי הטבילה, וכמנ"ת), וגם לא נמלא אליבייהו שום חילוק אחר לדינא בין הלי' מקוה להלי' מעין, דבחדא מחתא מחתינהו וחדא מילתא נינהו. ואילו הרמב"ם וסיעתו ס"ל דמחלקי ציבור בין

החפלא דמקוה והחפלא דמעין דכאו"א הוי חלות שם בפני"ע, ולכן שפיר מחולקים הם זמ"ז ציבור לגבי השיעור וכמנ"ת לעיל, ושפיר הוי השיעור מדיני החפלא דמקוה וכנ"ל. וכמו"כ שפיר מלינו לדידהו עוד חילוקים אחרים בין חלות שם מקוה וחלות שם מעין, וכגון פסול הוייה עיי' טומאה דנוהג במעין בלצד אליבא דרמב"ם; פסול שיוני מראה דאיתיה רק במעין אליבא דראב"ד ורשב"א; ופסול אשצורן דאיתיה במעין לפי הרא"ה והשאלות ולא לפי ר"ת¹⁴. והשתא נבאר הני חילוקים נוספים שבין מקוה למעין ונדונם א' א'. ובכל חילוק וחילוק נראה דכל הראשונים דאית לכו שום חילוק בין דיני מקוה ודיני מעין המה מצני סיעת הרמב"ם ור' שמחה דס"ל דכל דין השיעור נאמר רק במקוה ואילו מעין סגי בכל שהוא אפילו לטבילת אדם. והיינו דס"ל דשם מקוה לחוד ושם מעין לחוד, ושפיר אית לכו גם חילוקים אחרים בין הני תרתי חלו"ש.

הוייה עיי' דבר המק"ט

הרמב"ם כתב דיני מעין בפ"ט מהלי' מקואות (הלי' וי-ט"ו), והעיר המשנה אחרונה (פרה פ"ו מ"ד ד"ה ובעיקר, וע"ע מקואות פ"ה מ"ז ד"ה ר' יוסי) דרק בסוף ההלכות הללו (י"ד וט"ו) הוא דהזכיר הרמב"ם פסול הוייתו עיי' דבר המקבל טומאה לעניני טבילה, ומזה דבאמת ס"ל לרמב"ם דפסול זה נוהג רק בתורת מעין בלצד. והר"ש והרא"ש פליגי עיי' בכמה מקומות,¹⁵ דכתבו בפשיטות דפסול זה שייך בין במקוה ובין במעין, וכפירש"י לזכאים (כה: 12

ואכן מלינו מיעוט קדמונים דנקטי דרביעית חשיב חסר לגבי טבילת אדם (וקיימי כמוזן בשיטת זעלי התוס'), וזיניהם המהרי"ק (שורשים י"ה ונ"ו, הוי' ב"ג) עיי' בפיי' ט"ו ומ' שנסתפק בזה, ואולי גם ר' משה בר חסדאי שבמרדכי (סוס"י תשמ"ו, הוי' ב"ג) שם ובד"מ (ס"ק כ"ג) לענין המעשה שיהי בגינשפור"ק. [ואפשר דזהו נמי ביאור דברי התוס' בנזיר (לה: שזיינו לעיל הע' 6.] אלא דהגר"ר נקט דל"ל דכו"ע ס"ל הכי כי אחרת לא יתכן, ועל כן הקשה על הר"ש. [ועיי"ש בטור ב"י ושו"ע דרוז בפוסקים תפסו כר"ש דמעין כ"ש חשיב מלא ואינו נפסל בנפילת שאובין אף אי ס"ל דמעין לאדם זעוי שיעור מ' סאה, וזיניהם הרא"ש בתשו' (כלל ל' סי' ד' ד"ה מי).]

13 (לאחר שהביא פי' הערוך במלת אשצורן, עיי"ש.)

14 ואפילו בין המכשירים מעין באשצורן, נראה להלן דיש חולקים על הסברו הג"ל של ר"ת.

15 פרה שם; ר"ש מקואות (פ"ב מ"ג ד"ה שאין); פי' הרא"ש למקואות (פ"ד מ"ב סוד"ה זקפה), וכ"מ נמי בתשובותיו (כלל ל"א

ד"ה הווייתו). ואזדו לשיטתם, דיתכן לומר דאזי פסול נאמר לגבי חד מנייהו בלדד [כגון לגבי מעין בלדד] רק אליבא דשיטת הרמב"ם דשתי חלו"ש נפרדות הנה, וכאשר נתבאר לעיל.

[ואגב, נראה להוסיף הסבר בדעת הרמב"ם, דהנה המקור המפורש לפסול הווייה ע"י דבר המק"ט גבי טבילה הוא בגמ' זבחים (כה: עפ"י מתני' דפרה (פ"ו מ"ד). במס' פרה נשנה פסול הווייה ע"י טומאה לענין דין מילוי מים חיים אל החצית לזורך עשיית מי חטאת, וז"ל המשנה, נתן ידו או רגלו או על ירקות כדי שיעברו מים לחצית פסולין עלי קנים ועלי אגוזים [שאינם מק"ט] כשרין זה הכלל דבר המקבל טומאה פסולין דבר שאינו מקבל טומאה כשרין, ע"כ. וע"י הביאור צפ"י הרמב"ם שמה, דדבר שאמק"ט הוא כחלה בעלמא, ולכן המים העוזרים עליו חשובים כאילו נכנסו ישירה מן המעין אל החצית. ואילו דבר המק"ט חשיב שלב צפ"ע, וא"כ המים העוזרים עליו לא נכנסו בחיותם אל החצית, ולכן פסולים לקדש מהן מי חטאת. ונראה לבאר כמ"כ בטבילה, דהנה בספרא (שמניי פרה ט' ה"א) הבינו דמעין צעי שלא תהא צו תפיסת יד אדם, משא"כ במקור מאחר דדרשי לחלק בין מעין למקור. ונ"ל דהרמב"ם ס"ל דדרשת הספרא דרשה גמורה מדאורייתא היא, דאיכא דין מסויים דתפיסת יד"א הפוסלת צמעין (וכמו דס"ל דדרשת הספרא שמה לחלק בין שיעור מקור למעין הויא דרשה גמורה מדאורייתא). וי"ל דגם לגבי כך דין מסויים דתפיסת יד"א אמרי' דרק דבר המק"ט הוא דהוי שלב חשוב צפ"ע, אבל דבר שאמק"ט אינה חלה כחלה סבילית בלדד (וכנ"ל גבי הדין המסויים דמים חיים אל כלי), והוויית המים ע"י דבר שאמק"ט שפיר אין זה משום תפיסת יד"א. ונמלא דלפי הרמב"ם, הווייה ע"י דבר המק"ט אינו פסול חדש צפ"ע אלא דהוי גוונא של תפיסת יד"א.¹⁶ ומאחר דס"ל לרמב"ם דהווייה פוסלת משום דע"י כן איכא תפיסת יד"א, שוב מובנת היטב דעת הרמב"ם דפסול הווייה נובח רק צמעין. וכמו"כ א"ש נמי מש"כ הש"ך (יו"ד סי' ר"א סוס"ק ק"ד) בדעת הרמב"ם דאכתי יוכשרו אותם

מי מעין באשבורן, דאכתי כשרים בתורת מקור מאחר שהפסול דאורייתא דתפיסת יד"א נאמר רק גבי מעין וכפשטות הספרא.]

והר"ש והר"ש פליגי ארמב"ם וס"ל דפסול הווייה ע"י טומאה נובח צבוח במקור וצמעין, וכנ"ל. ועיי"ש מאי דפירשו בזה, דבהמשך גמ' זבחים הנ"ל דרשי' דינא דהווייה מקרא דיביה טבור דכתיב גבי מעין ומקור, והא דילפי' מנייה אף לדיני מי חטאת הוא משום דפסול הווייה ע"י טומאה הוא באמת דין כללי בהוויית כל המים המטהרים. וזה א"ש לשיטתם הנ"ל דמקור ומעין הוו חדא חלות שם דמקור המטהר. ויולא נמי דדרשת תפיסת יד"א שצספרא אסמכתא היא אליבייהו (וכמו דסברי דדרשת הספרא דמקור ומעין חלוקים בשיעורם מדכתיב אך חילק, דג"ז אסמכתא), וכמשנ"ת לעיל דצעלי התוס' ס"ל דמקור ומעין הוו חדא חלו"ש ולכן שוים בשיעוריהם מדאורייתא.

שינוי מראה

צפרק ז' דמקואות (מ"ג והלאה) נזכר פסול שינוי מראה, דאי נפלו מעט מי פירות למקור ושינוי את מראיו פסלוהו. וצ"כ בעלי הנפש (שער המים, עמ' לו ד"ה נשלים) העיר הרצ"ד דלא נתפרש דנובח צמעין נמי, וא"כ מסתמא דבאמת ליתא להך פסול גבי מעין, דמהיכא תיתי דאיתיה צמעין. וכ"כ גם הרצ"א בשער המים (ריש שי"א, נ ע"ב) בהבלעה ובפשיטות, דשינוי מראה פוסל רק במקור ולא צמעין. וע"י צשו"ת משכנות יעקב (יו"ד סי' מ"ו סוד"ה ולדד) דתמה טובא על הרצ"ד, ומלדד הוכחותיו הפרטיות דשינוי מראה פוסל צמעין הקשה המשכ"י יסודית על סברת הרצ"ד, דמאחר דתנין לדין שינוי מראה מנ"ל לחלק ולומר דשאני מעין ממקור ולא נאמר אלא גבי מקור בלחוד.

אמנם עפ"י המצואר לעיל ממילא מתישבא תמיכה זו של המשכ"י,¹⁷ דהנה הרצ"ד ס"ל כמו הרמב"ם דמעין סגי בכל שהוא אפילו לאדם, וכמש"כ שמה (צסוף השער, עמ' קט ד"ה תניא ורחץ) והוי בטור (ריש סי' ר"א), וכ"כ הרצ"א נמי שמה (ריש

סי' ד' ד"ה והמשנה).

16 וגם ברצ"ד (עמ' לט) משמע דפסול הווייה ע"י טומאה הוא משום דככה"ג איכא תפיסת יד אדם הפוסלת, עיי"ש. אולם איבו פליג וס"ל דדין הווייה ע"י טומאה מוגבל טפי, דנובח רק צמים חיים דוקא, וכפי הערת הגרמ"ר להלן צסוף בע' 27.

17 אולם אכתי ל"ע כל המקורות הפרטיים שהביא המשכ"י המורים לכאורה דפסול שינוי מראה ישנו צמעין ג"כ. ובאיתי בזה רק ליישב איך קושיא של המשכ"י, דאמאי פשיטא ליה לרצ"ד הכי.

שי"א, מט ע"צ).¹⁸ גם משמע טובא מלשון הראצ"ד (צריש השער, עמי פה) דס"ל דמעין כ"ש היינו כ"ש ממש ואף צפחות מרביעית. והיינו דהראצ"ד והרשצ"א אית להו דמקוה ומעין הוו צ' ענינים נפרדים, וכשיטת הרמז"ס ור' שמחה וכמשנ"ת לעיל. וא"כ שפיר אית להו גם הכ חילוק בין שם מקוה ושם מעין, ושפיר כתב הראצ"ד דהא דתנין לפסול שינוי מראה צמקוה אינו מקור דאיכא פסול צמעין ג"כ הואיל ושני שמות נינהו ויתכן דיש פסול צמקוה מה שאין צמקוה.¹⁹

מעין צאצורן

צשיטמ"ק לצינה (יז: ד"ה מתני') הוצאה שיטה מפתיעה צשם הרא"ה, דקשם שמקוה מטהר רק צאצורן ופסול צזוחלין, כך ס"ל לרא"ה דמעין מטהר רק צזוחלין, ואילו כונסו מימיו לצאצורן נפסלו. והיינו דמאי דתנין דמקוה מטהר צאצורן ומעין צזוחלין, רק צזוחלין קאמר ולא אף צזוחלין. ושיטה זו ודאי עולה בקנה עם הדעה דמקוה לחוד ומעין לחוד, ולהכי זה הכשרו דוקא צאופן א' [צאצורן] וזה הכשרו דוקא צאופן צ' [צזוחלין]. ואתי שפיר, דהרי צצדק הבית (צ"ז ריש ש"ז ד"ה הרצה) כתב הרא"ה להדיא דמעין לאדם צכ"ש, וכשיטת הרמז"ס ור' שמחה וסיעתם.²⁰

ואף כי י"א דהמוצא צשיטה מקובלת הוא ט"ס ומעולם לא ילאו הדברים מפי הרא"ה,²¹ אפשר דמלינו שיטה זו אלל הגאוניס. עיי בהלכות גדולות

(ה' נדה ד"ה וכד טבלה, עמי' תמ צמדה' מכוון ירושלים) שהציח מחלוקת צין ר' אחאי צעל השאילתות ומר שמואל רצו²² צדין טצילת נדה צנהרא דסקיר. היכא דאית ציה מ' סאה כו"ע מכשרי מדין מקוה, וכמש"כ צשאילתות גופיה (שאילתא ל"ו ד"ה צרם לריך חוטיין, סוף עמי' קעו) והו' צה"ג להלן (עמי' תמצ ד"ה והיכא דאיכא מיא).²³ אצל היכא דליכא מ' סאה ואין להכשירו אלא מדין מעין, כו"ע מודו דכשר אי עדיין מחובר למעין וכלל צזחילתו, אצל היכא דהופסק משאר הנהר ושז אינו זוחל כלל, השאילתות פוסל ומר שמואל מכשיר. והיינו דתרוויכו מסכימים להכשיר טצילת אדם צמעין כ"ש וכדעת הרמז"ס ודעימיה, וז"ל דתרוויכו אית להו דשם מעין לחוד ושם מקוה לחוד וכמשנ"ת לעיל. וילא השאילתות עפי"ז להוסיף עוד חילוק צין מקוה למעין, והוא דמעין פסול צאצורן וכמו שהו' צשם הרא"ה.²⁴ וסימוכין לפירוש הג"ל (דנחלקו אי מעין אית ציה פסול אצצורן), דיעו' צס' הישר (חלק השו"ת סו' מ"ח סוף אות א') וצתוס' צכורות (נה: ד"ה שמה) דילא ר"ת צתקיפות להקל צמעין צאצורן, ומשמע דכבר פסלו קדמון א' וקאתי ר"ת לחלוק עליו. ולפי הפירוש הג"ל צדברי הה"ג [דהשאילתות פוסל נהרא דסקיר משום דהוי מעין צאצורן] ניחא, דכוונת ר"ת לחלוק על דעת השאילתות שפסל נהרא דסקיר. ועיי"ש צס' הישר דדן הרצה צדברי הה"ג שמה לגבי ענינים אחרים צדיני מקואות, ושפיר יש לפרש

18 ונראה דזוהי עיקר שיטת הרשצ"א, דאע"ג דאילו צתורת הבית (צ"ז ריש ש"ז, ל ע"צ) הכריע כדעת צעלי החוס', י"ל דאין כאן סתירה צין מש"כ צתורת הבית למש"כ צשער המיס, דיעייין היטב צתורת הבית דתחילה הזכיר מחלוקת קמאי אי מעין לאדם סגי צכ"ש או צעי מ' סאה, ושז כתב ע"ז דקשה להקל למעשה צדאורייתא (וצפרט צאיסור כרת) נגד מקצת גדולי הראשונים אלא שומעין להחמיר. ואילו צשער המיס מוכח מלשונו דצא לחוות דעת עזמו, והוא דמעין לאדם סגי צכ"ש. וא"כ נראה דשפיר יש לקבוע דהרשצ"א דידים ס"ל דמקוה ומעין הוו תרתי חלו"ש נפרדות, וכדעת הרמז"ס והראצ"ד. [וכן סימוכין לכך נמי ממש"כ צשער צ' שצשער המיס, עיי' מש"כ צזה לעיל צבע' 2].

19 לגבי הראצ"ד יש לדחות, די"א דהראצ"ד ס"ל דכל הפסול דשינוי מראה אינו אלא מדרצנן ומשום מר"ע דנראה כאילו עשו המקוה ממי פירות, וזה ל"ש צמעין. [עיי' צמקוה מיס (ח"ג עמי' עז) מה שליקט צזה צשם הצצני"ז ועוד, לדיוק הכי מתוך דברי הראצ"ד (ריש עמי' ג). צרם להלן (עמי' נד סוד"ה למדנו) משמע טובא דנקט הראצ"ד דשינוי מראה הוא דין דאורייתא, עיי"ש היטב]. ועי"פ לגבי הרשצ"א אין לפקפק כן, דיעו' צחיבור לטהרה (כלל צ' ס"ק ל"צ) דהרשצ"א הוא מן הסוברים דשינוי מראה דאורייתא. וא"כ שפיר יש לשאוב ממאי דמ"מ קמפליג צין מקוה למעין, דזה אתי לשיטתו דשם מקוה לחוד ושם מעין לחוד.

20 ועי"ע לקמן ("השקפה ממעין למיס אחרים") עוד צדעת הרא"ה דמקוה ומעין הוו צ' שמות צפני"ע.

21 צמדה' הרב צמציליסט שמה גרם דמעין 'מטהר אף צזוחלין' תחת 'אינו מטהר אלא צזוחלין'. ומחיי' הרא"ה שמה (ד"ה ומלשון השקפה) אין נראה לדיוק ולהוכיח לא לכאן ולא לכאן.

22 [עיי' צבעמק שאלה (שאילתא ל"ו ס"ק י"ג, קעז ע"צ) עפי"ד הרשצ"א לצרכות (מג. ריש ד"ה מתיצו), דמר שמואל היכ רצו של ר' אחאי].

23 (וכעיי"ז עיי' צבהכות הרא"ש טרויב (ס"ק כ"ה) והבן אריה (ס"ק ט"ו) לה"ג).

24 כלי', דהשאילתות פוסל מטעם פסול אצצורן (וכשיטמ"ק צשם הרא"ה), ולא משום דהוי מעין שהופסק ממקורו (כפי' הר"ש צפ"ה מ"א). ועי"ע צבע' הצאה.

דגם דבריו לענין הכשר מעין באשבורן מוסכים על דברי הה"ג זזה, וזא ר"ת לתפוס כדעת מר שמואל נגד ר' אחא זעל השאלות.²⁵

ויש להוסיף נקודה בדברי המכשירים מעין באשבורן, דהם עלמס נחלקו ונהיו לשתי מחנות. עי' בתוס' הרא"ש לשבת (סה: ד"ה שמא א') ז' טעמים לשיטה זו וז"ל, וטעמא מפרש ר"ת דלית לן למעוטי אלא מקור מזחילה דלשון מקור משמע דקור וקיימי ואתא אף למעוטי דדוקא [ע"י] מקור מטהרים [מי גשמים] דקור וקיימי אצל לא בזחלים אצל משמעות דמעין משמע שפיר זין בזחלין זין באשבורן, ועי"ל טעם אחר משום דאך כתיב גבי מעין ואתא למעוטי מקור מדין מעין ולומר דוקא מעין בזחלים אצל

מקור בזחלים לא אצל למעוטי מעין מדין מקור ליכא מיעוט, עכ"ל. כלומר, דהתייבז פליג אר"ת וס"ל דפסול זחלין במקור אינו בגדרת מקור שהזכירה תורה²⁶ אלא דין צפני"ע דמלינו הכשר זחלין אצל מעין, ומדרשת אף לחלק נשיהא המחלקת זין חלו"ש מקור וחלו"ש מעין לפי הרמב"ם ור' שמחה וסייעתם] ילפי' דחלוקים מקור ומעין גם לגבי הך דין מסויים דזחלין. ולולא חשבון הילפותות הוב מחלקי' כמו"כ לאידך גיסא דהכשר אשבורן יבא רק אצל מקור. וזה התייבז כדעת הסוברים [וכגון מר שמואל] דמקור ומעין שמות מוחלקין המה ומ"מ מעין כשר באשבורן.²⁷

- ג -

מלכד החילוקים הני"ל שזין מעין ומקור הקיימים לפי שיטת ר' שמחה וחכמי ספרד [רמב"ם, ראב"ד, רשב"א ורא"ה] ולא לפי זעלי התוס' [ר"ת, ר"י, ר"ש ורא"ש], איכא עוד ז' פסקים שהזכירו הראשונים המתבארים היטב עפ"י האמור למעלה.

השקה ממעין למים אחרים

כתב הרא"ה צבי"ה (ז: ד"ה ומטבילין) דמשיקין שאובין וכיו"צ רק למקור אצל לא למעין, דמעין ומי גשמים אין לירופן לירוף כיון דאינס מין א' וכמו שז' תלמידו הריטב"א בשמו זמכות (ד. ד"ה ויותר נראין). וזה דמי לכאורה ללירוף איסורים לשיעור, דרק דברים שהם שם א' מלטרפין אהדדי, וכדתנן רפ"ז דערלה ובמעילה (טו: זיז) דזעי' שמתיהן

שוין. והרי כתב הרא"ה להדיא הכא דמקור ומעין הוו ז' מינים, וכן ס"ל דמעין לאדם זכ"ש וכדמוזא לעיל ("מעין באשבורן"), ומזה מתברר יפה יפה דס"ל דמקור ומעין הוו שני שמות צפני"ע, וס"ל לרא"ה דכיון דהוו תרתי חלו"ש אף אין זיניהם לירוף זכדי להשיק מזה לזה. ונוסיף עוד, דכ"ז ודאי לא יתכן אליבא דזעלי התוס' כיון דס"ל דמקור ומעין הוו חד שמא וכמשנ"ת. וכן מלינו דהרא"ש זבליע וכתב צפשיטות זב' מקומות זבלי' מקואות (סי' י"א, דאילו המים נוצעין וכו'); וסי' י"ז, כיון דמי מקור מחוברין למעין וכו') דמשיקין ממעין למי גשמים שאובין.

מחלה על מחלה

²⁵ ואפשר דזכו שיטת הרמב"ם נמי, דכנה תנן רפ"ה דמקואות דמי מעין שנתקבלו לזריכה והופסקו ה"ז כמקור. והר"ש שמה (ד"ה והפסיקו) פי' דהיינו דהופסקו מי מעין הללו ממקורם, וכיון דאינס מלורפים לגוף המעין שזב אין להם דין מעין ומטהרים רק באשבורן וזמ' סאה. אף לפי הרמב"ם, לירוף זה דהופסק למעלה הוא נידון מתני' דלהלן (מ"ה) דנוטפין וועי"ש דאילו הר"ש אמנס פי' שמה אחרת], ולכן פי' דהופסק דהכא הוא דהופסק למעלה, כלו' דנטעש אשבורן ושזב אינו נמשך זוחל עוד הלאה אלא נקור זכריכה. ובכס"מ (הל' מקואות פ"ט ה"ט) אוקים דברי הרמב"ם הללו דוקא זכריכה שביטה זכר מלאה מיס אחרים, והפסול תלוי זכך תערובת, עי"ש. אף אס כניס דברינו דהשאלות אית ליה פסול צפני"ע דמעין באשבורן, אפשר דזכו ג"כ דעת הרמב"ם עלמא, וכפשטות לשונו זפיהמ"ש.

²⁶ עי' לעיל ("בגדרת מקור ומעין"), מש"כ זדעת ר"ת והרא"ש זפירושו לנדריס דזכ התייבז דמקור ומעין הוו חד שמא. ²⁷ והעיר מו"ר הגר"מ רחנלוייג שליט"א דמלינו עוד חילוק זין מקור למעין אליבא דרמב"ם, דזבנטו (פ"ט ה"ח) להא דתנין (פ"א מ"ז) חילוקים זין מקור למעין הוסיף עוד חילוק א' וז"ל, מה זין מעין למקור המקור אינו מטהר אלא זמ' סאה וכו', המקור אינו מטהר אלא באשבורן וכו', המקור לא תעלה זו זבליה לזבים והמעין אס היו מימו מיס חיים הזב טובל זבה, עכ"ל. ולכאורה אינו חילוק לדינא, אצל הניסוח זולט, דאפשרות מיס חיים הוא מן הדינים המיוחדים למעין. [והוסיף הגרמ"ר עוד, דאילו הראב"ד פליג ארמב"ם וס"ל דג' דרגות איכא, מקור מעין ומיס חיים, ולא דמיס חיים הוא פרט זמעין וכלשון הרמב"ם. וע"ע לעיל ה"ט].¹⁶

כשר היכא דבעי' א' כדי להכשיר [כלו', היכא דב' היכא פסול מחמת חסרון הכשר], דהא אין כאן רוב א' דנימא דדין החפלא כא'. ומאידך, היכא דנוסח הדין הוא דב' פסול [דב' הוא פסלות ולא רק חסרון הכשר], מע"מ כשר כיון דאינו רוב ב' ואין דינו כב'.³⁰ וזהו דקאמרי הרמב"ם והראש"ד, דדין טבילת זב כמובן הוא דין חיובי, דבעי' שיכא מעין ומיס חיים, ולהכי מע"מ פסול כיון דאינו רוב מי מעין. וז"ל דאילו בהכשר זוחלין אינו כן, דס"ל דליכא דין דמעין כשר בזוחלין אלא נוסח הדין הוא דמקוב פסול בזוחלין. ולכן מע"מ נמי כשר בזוחלין, דהא אין כאן רוב מי גשמים דניפסול. והנה לומר נוסח זה (דזוחלין הוא פסול צפני"ע שנתחדש צדיני מקוב) לא יתכן לפי דברי ר"ת ופי' הרא"ש לגדרים הנ"ל, דהלל אין כאן קווי ולא רוב מי מעין, והדבר ברור דלפי בעלי התוס' והרא"ש הנוסח הנכון הוא דמעין כשר בזוחלין (דכיון דממי מעין הוא שוב א"י לקיים אידך תנאי דקווי). אבל דעתם של הרמב"ם והראש"ד ניחא לשיטתייהו, דאיכא חלו"ש מקוב וחלו"ש מעין ושפיר יש מקום לומר דזוחלין הוא פסול שנאמר בחלו"ש מקוב.

צריש שער המים (בעלי הנפש עמי' פו) דן הראש"ד צמי מעין שנתערבו חד בחד עם מי גשמים אי כשרים בזחילה, ורמי רומי'א בזה, דצפרק ה' (מ"ה) תנן דכשרים אי רבו מי המעין, ומשמע דאילו מחלה על מחלה פסול. אך בצכורות (נה:): אי דבעי' אשזורן רק אי רבו מי הגשמים, ואילו מע"מ משמע דכשר. ובמהדורתו האחרונה (עי' מהד' הרב קאפח²⁸) ילא הראש"ד להציע תירוז חדש (ואף כתב על תירוז זה שהוא העיקר), דצפרק ה' איירי לענין דיני מים חיים וכגון טבילת הזב, ולהכי בעי' רוב ממי מעין, ואילו בצכורות סגי לן במחלה מי מעין ומחלה מי גשמים הואיל ומיירי רק לענין דא"י אשזורן. ובפיכה"ש לפ"ה שמה משמע קלת דהרמב"ם נמי אית ליה חילוק זה בין דין מים חיים להכשר זוחלין. וטפי משמע דעת הרמב"ם הכי צמה שכתב בה' מקואות (פ"ט הי"ג), וכמש"כ הכס"מ שמה (ד"ה היו).²⁹

ואכן ז"צ טובא בחילוקם הזה של הראש"ד והרמב"ם, דמאי שגא טבילת זב מטבילה בזוחלין. אולם לפמשנית לעיל מובן שפיר, דהנה מחלה א' על מחלה ב' אינו רוב א' ולא רוב ב', והלכך מע"מ אינו

- 7 -

דנתערבו מי גשמים ומי מעין ורבו מי הגשמים, דמטהר רק באשזורן ומאידך א"י שיעור. ולריך ביאור, דעל כזה איכא או שם מקוב או שם מעין, והיאך יתכן עירצוב דדינים. [ומלינו כמה יישובים לזה.³¹] ועכ"פ, המעיין בגר"ח (ה' מקואות פ"ט ה"ו) יראה דהקשה כן בתורת קושי צרמב"ם אע"ג דהרמב"ם לא הוסיף בזה שום נופך מדיליה אלא מלטט הוא בלבד מלשון המשנה, ולכאורה הו"ל להקשות הכי אמתי'. אך לפי דרכנו עולה שפיר, דלדעת הרא"ש ודעימיה אמנס אין להקשות כלל.

לסיומא דמילתא, נדון קלת באלו דברים שהם משותפי המשפט, כלומר כהני דתנין זהו דדינס כמעין במקלת וכמקוב במקלת. ונראה ונורה להלן דמליאותם של השיתופים הללו ז"ע ארמב"ם וראש"ד וסיעתם, דאי שם מעין לחוד ושם מקוב היאך יתכן שיתוף משל שניהם. ומלינו ב' אופני שיתוף במכילתין, ונדון בכל א'.

אשזורן כשר בכל שהוא

תנן צב' מקומות (פ"א מ"ז, ופ"ה מ"ג) דהיכא

28 ועפ"י מהדורא זו תחייש תמיכת הש"ך (ס"ק י') על הצ"י, עיי"ש, דמהדורא המאוחרת הזו כנראה שהיתה לפני הצ"י אך לא תחת יד הש"ך.

29 [ועי' צשער המים (ג ע"ב) דהרשב"א פליג וס"ל דמע"מ צעי אשזורן].
30 וכן עי' רש"י חולין (כט. ד"ה דכתיב).

31 [ואליין כאן בקלרה ג' תירוים. א', הראש"ד (עמ' פז) והר"ן (גדרים מ: ד"ה נמאל) פירשו (עפ"י הבנתם בתוספתא דמקואות פ"א ה"ז) דאין כאן שום דבר המשותף. אלא, מקומות מקומות יש, דיש חלקים שדינס לגמרי כמקוב ויש שדינס לגמרי כמעין. ב', המשנה אחרונה (פ"א מ"ז ד"ה ורבו) הצין דדינו לגמרי כמעין, אלא דבעי' אשזורן מפאת ה' תערובת כדי שכל יהא כקצוע ולא ייצטלו מי המעין צמיעוטם, עיי"ש. ג', באמת דינו כמקוב, אלא דמאחר שמעין סגי בכ"ש, טיפח א' ממנו מהווה שיעור שלם וכל מקוב חסר הנוגע צו מיד נשלם ממילא. וכעיי"ז תי' הגר"ח במהלכו ה' שם (ד"ה ועל).]

הרי ס"ל דמדאורייתא אין חילוק בשיעורים בין מקוה למעין [דתרוויכוו צעו מ' סאה לאדם ורביעית לכלים], וכאן דהוי רובו נוטפין דינו כמקוה [ולכן מטבר רק באשצורן] אלא דלגבי שיעורו העמידוהו אדאורייתא הואיל והוא קשור למעין, וכדמלינו בגמ' זכחים (כז). דקדח צו רביעית וכמש"כ בצעלי הנפש (עמ' קו).

זוחלין דצעו שיעור מ' סאה

מלינו כעין אנדרוגינוס גס לאידך גיסא, דהא תנן להלן (פ"ה מ"ו) גל שנתלש [מן היס] וצו מ' סאהגפול על האדם ועל הכלים טהורין, ע"כ, והיינו דצעו שיעור מ' סאה כמקוה למרות מה שהגל כשר בזוחלין כמעין. והבא נמי ל"ע ארמז"ס ודעומיה דהיכי יתכן משותף כזה, וכמשנ"ת לעיל. וטפי ל"ע דממשנה זו הוא דרוכחו ר"ת והתוי"ט דמעין לאדם צעי מ' סאה, וכדבוצא למעלה, ומה ישיב ארמז"ס על ראיה זו.³² ³³ והנראה דארמז"ס צעלמו כבר עמד ע"ז, דהנה באמת תיקשי לן טפי דאיכא סתירה בדברי ארמז"ס גופיה בין ה"ל י"ז וה"ל ח"י שמה אי הגל מטבר בזוחלין או לא, דבה"ל י"ז ליטט מתני' דגל שנתלש מהני, ואילו בה"ל ח"י כתב וז"ל, אין מטבילין בגל כשהוא באויר [כדאי בחגיגה (יט.)] וכו' לפי שאין מטבילין בזוחלין ק"ו באויר, ע"כ, והיינו דזוחלין מיהת ג"כ פסול,

ולע"ג. ונראה דל"ל דארמז"ס ס"ל כשי' אריז"ש בתשובותיו (ריש ס"ו רל"ז ד"ה תשובה נראה, והוי ארמז"א סעיף ו') דזוחלין השצים אח"כ למקומם אינם בגדר זחילה. [ולכאורה ציבור הדברים הוא דס"ל דזחילה אינה כוללת כל תנועה בעלמא אלא הגדרתה היא דוקא הילוך ותזוזה למקום אחר (כלו', לא מוש"ן אלא מומנטום).³⁴ אליבא דריז"ש הכל מיושב, דהגל חשיב אשצורן הואיל וישו צל היס לאחר רגעי מספר. ונמלא דאין כאן שום שיתוף הדינים, אלא דין הגל לגמרי כמקוה ומטבר רק באשצורן ושיעור מ' סאה, ונסתלקה ראיית ר"ת והתוי"ט. וא"ש נמי מש"כ בה"ל ח"י דהגל אינו מטבר בזוחלין.³⁵ [וכיון דהגל דינו כמקוה ולא כמעין, שפיר כתבו ארמז"ס צסוף הפרק הדן צמי מקוה הנחלים ולא צדינו מעין שהם מה"ל ו' ועד ט"ו, וכמו שנסנה צמשנה ו' עס דין חרדלית ולא צמשנה ה' דאיירי צמעין לפי ארמז"ס.] ואס תאמר היכי ס"ל ארמז"ס דדין הגל כמי גשמים לעומת מאי דקיי"ל כרי וסי לעיל (פ"ה מ"ד, וכ"פ ארמז"ס גופיה צפ"ט הי"צ) דהימים כמעין, י"ל דארמז"ס אזיל צזה לשיטתו לעיל (פ"ה מ"ה) דמי מעין שהופסקו ממקורם שוב אין דינם כמעין,³⁶ וגל שנתלש מן היס הוא צכלל.³⁷ וצזה נתיישצה דעת ארמז"ס.³⁸

"On the Varieties of the Purification Experience"

קונטרס מקוה ומעין - עיקרו של הפנים הוא לצרר יסוד החילוקים והקשרים שבין מקוה ומעין. ויען כי נסחטף עיני זה לכמה מסוגיות דמקואות, ואף רבו צמאמר זה הארות ספורות קטנות בכמות צכמה מעניני מכילתין, קראתיו צשס "קונטרס מקוה ומעין".

32 ואילו על ראיית הרי"ז כבר השיב הגר"א, ע"י לעיל בע' 2.
 33 וע"י ט"ז (יו"ד ס"ו ר"א ס"ק ו') דתי' דמ' סאה דמתני' לאו דוקא אלא הכוונה רק דכל גופו עולה צצ"א. ועיי"ש צנקוב"כ דזכו דוחק, וצש"ך שמה (ס"ק כ') תי' אחרת והוי צגר"ח ה"ל, עיי"ש.
 34 ציבור זה עולה צקנה עס פי' ארמז"ס צתיצת זוחלין, דצכמה מקומות ולגבי כמה משניות (פיכהמ"ש פ"א מ"ז וה"ל מקואות פ"ט ה"ל ז' וחי' לענין זוחלין ואשצורן; פ"ה מ"ה וה"ל מקואות פ"ט הי"ג לענין זוחלין ונוטפין) הצין ארמז"ס דזוחלין לעולם אינו כינוי לגוף המעין אלא קאי על המיס הזורמים הימנו ומתפרדים מגוף המעין. וז"ל בה"ל ח', המקוה אינו מטבר אלא באשצורן אצל המיס הנחלין ממנו אינן מטברין, והמעין מטבר בזוחלין, עכ"ל. ולכאורה זה מורה כשיטת אריז"ש, דזוחלין לאו היינו כל מיס הנעים אלא דוקא אותם היוצאים מגומת המיס למקום אחר, ושפיר י"ל דדעת ארמז"ס אריז"ש.
 35 ונלכאורה כוונת ארמז"ס היא דאילו אויר גרע טפי משאר תנועה, ולכן פסול אפילו סופו לשו צארץ ולאשצורן. ושוב ראיתי קושיית החזו"א (יו"ד ס"ו קל"א ס"ק צ') מכת חגיגה (יט.) עיי"ש, ותתיישב לפי החילוק הזה.
 36 וע"ע מש"כ צזה לעיל צבה' 25.
 37 [וכדקס"ד דמהרי"ק (שורש קט"ו).]
 38 [ואילו ר"ת ותוי"ט הבינו דגל שנתלש חשיב זחילה, ולכאורה ל"ל אי' מג' אופנים. אי' אינכו פליגי אריז"ש, וכמש"כ החיצור לטהרה (כלל צ' ס"ק מ"א, מג ריש ע"ה) דדעת אריז"א שצתום' צשצת (קט. ד"ה רצו). צ', ס"ל כחידושו של אריז"ש רק היכא דהזחילה לזמן נעשית ע"י טבילת האדם וכדומה ולא צזחילה טבעיתMaharad, if it's not in the C. L't., please end the sentence here, וכמו שהצין החיצור לטהרה (כלל צ' ס"ק ל"ט) דדעת אריז"ש עלמנו. ג', ס"ל דמתני' דגל שנתלש איירי אף צגוונא דהגל לא ישוב עוד אל היס.]